

Žaža, Stanislav

[Aslanoff, S. Manuel typographique du russiste]

Opera Slavica. 1992, vol. 2, iss. 2, pp. 49-52

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle):

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/116927>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RECENZE

Aslanoff, S.: Manuel typographique du russe. Institut d'études slaves, Paris 1986, 257 s.

V recenzované publikaci se dostalo francouzským rusistům zajímavé a potřebné příručky, která nepostrádá význam ani pro českého či slovenského čtenáře. Přestože v minulých desetiletích vyšla u nás řada publikací prohlubujících znalost ruštiny, je Aslanoffova kniha hodna pozornosti zejména ze dvou důvodů: jednak proto, že si všímá té problematiky rusistovy činnosti, která zůstávala u nás poněkud na okraji pozornosti, totiž grafické a typografické stránky ruského textu, jednak proto, že vrhá na tyto otázky světlo pod trochu jiným úhlem, než na jaký jsme zvykli, totiž z pozice neslovanského uživatele ruštiny. Tato poslední jmenovaná skutečnost je ovšem současně i činitelem limitujícím do jisté míry možnost využití Aslanoffovy publikace v našem prostředí; to však nic neubírá na její zajímavosti a poučnosti.

Příručka začíná podrobným obsahem (9-21) a úvodem (22-24) a je rozdělena do dvou základních oddílů. První z nich (27-128) obsahuje výklad o transkripci a transliteraci, o různých možnostech reprodukce ruských vlastních a obecných jmen a jiných slov ve francouzštině, o střídání azbuky a latinky v textech, o funkci kurzivy a o zkratkách, zkratkových slovech

a značkách v ruštině a francouzštině. Celý druhý oddíl (129-234) pak je věnován poučení o psaní velkých písmen. Publikaci uzavírá obsáhlý seznam literatury (235-248) a věcný rejstřík (249-255).

Autor popisuje nejdříve různé druhy transkripce. Tímto termínem označuje přepis výslovnosti jednoho jazyka pomocí soustavy písemných znaků jazyka druhého, založený na pravopisných principech tohoto druhého jazyka. Uvádí především příklady dřívější nesoustavné transkripce empirické (*oukaze/ukaz, Potemkine/Potiomkine, Gorki/Gorky, Tourgenev/Tourgueniev, Riourik/Rurik, Griboiedov ale Elisseeff* a mn. j.). Pokus o reglementaci této situace představuje tzv. běžná transkripce (*conversion courante*), důsledněji respektující pravopisné zásady francouzštiny (ale připouštějící určité varianty, popř. podoby fixované tradicí, např. psaní *gu/gh* před samohláskou, psaní *io, e* nebo *é*). Tohoto způsobu transkripce se užívá nejčastěji, přesto však je pro stabilizaci normy nevýhodou právě existence uvedených variant. Zjednodušení cestou jejich likvidace (např. *e, é, ə* se transkribují jednotně jako *e*) je příznačné pro způsob přepisu, který autor nazývá *essai de normalisation*

de la conversion populaire. Není ovšem zcela jednoznačné patrné, zda jde v tomto případě o návrh postulovaný autorem, nebo o již více či méně rozšířený úzus. Určitou odchylku od běžné transkripce představuje způsob užívaný od r. 1896 do 80. let v katalozích francouzské *Bibliothèque nationale*, bližící se již transliteraci (např. pro ť užívá znaku *ĭ* aj.). Škoda že se Aslanoff v této části práce ani odkazem nezmiňuje o existenci a funkci transkripce fonetické.

Na rozdíl od transkripce, tj. od procesu, který se opírá o respektování pravopisných a výslovnostních norem jazyka cílového (autor zde mj. uvádí 11 existujících variant přepisu jména *Xpυμεσ* do různých neslovanských jazyků), je principem transliterace jednotná reprodukce grafémů (nikoli hlásek) jazyka výchozího. Většina slavistů užívá transliterace, která je odrazem tradice vzniklé v minulém století v oblasti indoeuropeistiky. Tato transliterace obsahuje tři znaky s háčkem (*ž, č, š*), přejaté z češtiny, a tři digrafémy (*šč, ju, ja*); anglosaští uživatelé nahrazují písmena s diakritickým znaménkem spojením *zh, sh, ch, shch*. Ruské *x* se přepisuje jako *h, kh, ch* nebo *x, э* pak jako *e, é* nebo *e*. Je to systém dobře známý našim lingvistům jako tzv. odborný přepis azbuky (srov. např. *Kniha o překládání*, Praha 1953, s. 350) s tou výjimkou, že ruské *e* transliterujeme na počátku slova a po samohláске nebo *ь, ъ* jako *je* (analogicky podle *ю, я*). Tento systém, jehož se užívá i pro ostatní slovanské

i některé neslovanské jazyky pišící azbukou, se stal základem pro normu, kterou v roce 1954 a poté 1968 doporučila pro transliteraci Mezinárodní organizace normalizační (ISO) pod označením ISO/R 9. Protože však zejména existence digrafémů působí potíže při strojovém zpracování textu, byla v roce 1986 přijata revidovaná norma (ISO 9), podle níž jsou všechny digrafémy nahrazeny znaky s diakritickými znaménky: tedy pro ruštinu místo *ju, ja, šč* je *ǰ, á, š̂*. Předpokládá se však ještě další zjednodušení - redukce diakritických znamének na dvě, totiž *`* a *'*; podle toho by se *ю, я* a *к* refletovaly jako *ú, á* a *š*.

Z uvedených výkladů je patrné, oč složitější je situace francouzštiny ve srovnání s češtinou, kde vystačíme se zásadami běžné a odborné transliterace (v současnosti bohužel zvláště ze strany neлингvistů často porušovanými).

V další části příručky se autor zabývá specifickou problematikou převodu ruských vlastních i obecných jmen do francouzštiny, a to nejen z hlediska jejich pouhé transkripce či transliterace, ale i z hlediska možnosti alternance ekvivalentních ruských a francouzských křestních jmen (*Сергей - Serguei* či *Serge*), substituce deminitiv (*Танечка - ma petite Tatiana*), vhodnosti přechylování (*Anna Karenina/Anne Karenina/Anne Karenine*) apod. Sleduje miru asimilace a gra fické, resp. i morfologické adaptace ruských slov (např. *закуски - sg. un zakouski - pl. des zakouskis*), problematiku kaliků (*стенгазета - journal mu-*

ral), exotismů (*droujina, ar-chine*) apod.

Přínosná i pro českého čtenáře je partie tykající se proporcionálního zastoupení azbuky a latinky v rukopise odborného charakteru. Aslanoff registruje šest variant: 1. Celý text je psán azbukou (vhodné pro ryze rusistické práce). 2. Jména autorů a zeměpisné názvy jsou transliterovány, tituly děl, článků a časopisů jsou v azbuce (takto postupuje *Revue des études slaves* od r. 1921). 3. Krátké citace a slova v textu jsou transliterována, další citáty jsou vyčleněny z textu a tištěny azbukou (vhodné pro lingvistické práce, teze apod.). 4. Všechny ruské elementy jsou transliterovány (vhodné pro filology nerusisty). 5. Vše je transkribováno do francouzštiny (vhodné pro nefilology). 6. Vše transkribováno do francouzštiny, názvy děl jsou nadto přeloženy (vhodné pro překlady, historické a podobné publikace, pro časopisy aj.). Každá z těchto variant je v knize demonstrována ukázkou příslušně zpracovaného textu v tištěné nebo strojopisné podobě.

Předposlední kapitola první části knihy je věnována zvláště různým funkcím kurzivy v textu a rovněž vztahu kurzivy, uvozovek a velkých písmen v různých situacích, zejména v nápisech. Autor zde správně vystihuje rozdíly v typografické tradici ruštiny a francouzštiny: poukazuje na mnohem větší oblibu kurzivy ve francouzštině (v tom se s ní čeština shoduje) a uvádí řadu konkrétních příkladů, dokumentujících nejružnější minuciózní detaily. Ukazuje

také bohaté možnosti zpracování bibliografických údajů. V poslední kapitole se pak podrobně pojednává o zkratkách, zkratkových slovech a značkách.

Celá druhá část příručky obsahuje pravidla užívání velkých písmen v ruštině v porovnání s praxí francouzskou. Při konfrontaci s první částí může vzniknout dojem určité nevyváženosti obou částí; dosti pádným argumentem pro toto rozvržení je však skutečnost, že psaní velkých písmen patří vskutku k nejobsáhlejším a nejspletitějším partiím ruského pravopisu: v pravopisných pravidlech zaujímá tato problematika celou pětinu jejich rozsahu. Aslanoff zde odkazuje na rozmanité ruské i francouzské příručky věnované této otázce a přináší zde vskutku nepřehledné množství příkladů z nejružnějších oblastí lidské činnosti, které nenacházíme mnohdy ani v dosti obsáhlé naší příručce *Орфография, пунктуация и книжно-письменная речь русского языка*, Praha 1979.

Za velmi šťastnou ideu považujeme to, že je kniha bohatě vybavena ukázkami sazeb, tištěných textů, titulních listů různých publikací, vzorů písem apod., počínaje vydáními ze 17. a začátku 18. stol. a konče pozvánkou F. Mitterranda na soirée k počti M. Gorbačova v roce 1985. Bohatá bibliografie, zahrnující starší i recentní díla ruské i západní provenience, svědčí o autorově široké informovanosti. Dobře slouží čtenáři i podrobný věcný rejstřík; mohl být jen trochu úspěšněji vytištěn (ve dvou sloupcích). Závěrem je třeba opakovat,

že Aslanoffův *Manuel* považujeme za cennou pomůcku, která může značnou měrou prospět zdokonalení podoby publikací francouzských rusistů. Podobnou publikaci, spojující grafické a pravopisné aspekty s výhledy do ruských realit a na druhé straně s uplatně-

ním typografických zásad, bychom nepochybně přivítali i u nás. Jisté by se její vliv pozitivně projevily na vzhledu a kvalitě naší produkce, s jejíž redakční úpravou a typografickou úrovní nemůžeme být vždy plně spokojeni.

Stanislav Žaža

Словарь говора деревни Акчим Красновишерского района Пермской области (Акчимский словарь). Вып. II, И - М, гл. ред. Ф. Л. Скитова, Пермь 1990, 182 стр.

Péči redakčně-vydavatelského oddělení Permské státní univerzity vyšel v r. 1991 (s vročením 1990) II. díl Akčimského dialektního slovníku.¹ Ve srovnání s I. dílem (399 str.) je druhý svazek útlejší a kromě uvedení autorů a redaktorů a jednostránkové stručné úvodní poznámky redakčního kolektivu obsahuje výhradně slovníková hesla, v závěru pak na 30 stránkách seznam slov, jichž se v dialektu užívá s obecně ruským významem. Slovník je kolektivním dílem 25 autorů a 6 redaktorů, kteří na jeho přípravě a realizaci obětavě pracují řadu let.

Připomeňme stručně, o jaký projekt jde. V souvislosti se shromažďováním materiálu pro Atlas ruských lidových nářečí a monografii o skupině nářečí horního toku Višery (přítoku Kamy) se zrodila již v 50.-60. letech myšlenka pospat veškerou slovní zásobu (tzv. úplný dialektní slovník, na rozdíl od diferenčních nářečních slovníků) jed-

né z vesnic dané dialektní oblasti. Volba padla na vesnici Akčim v západním předhoří Uralu, jejíž nářečí je dostatečně zachovalé i vzhledem k teritoriálnímu umístění (65 km od okresního střediska Krasnovišersku, 524 km od Permi), i vzhledem k věkovému složení obyvatelstva a jeho sociálně-ekonomické struktuře. Slovník je zamýšlen jako pandán k obdobně pojatému dílu "Словарь современного русского народного говора д. Деулино Рязанского района Рязанской области" (za red. I. A. Ossoveckého, Moskva 1969), zachycující - na rozdíl od Deulinského - relativně úplnou slovní zásobu jednoho ze severoruských dialektů. Že jde o projekt nesmírně náročný časově a v současné době i finančně, a to jak ve stadiu shromažďování dialektního materiálu, tak i ve stadiu jeho utřídění a interpretace, dokazuje značný časový odstup vydání 1. a 2. svazku. Přesto lze s obdivem k realizátorům tohoto záměru vyjádřit reál-